

01499

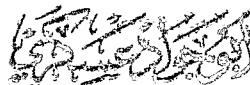
دانشکده اصول الدین

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته علوم قرآن و حدیث

موضوع

شخصیت سیاسی رسول اکرم (ص) در قرآن و حدیث

استاد راهنما

دکتر مجید معارف

استاد مشاور

دکتر کاظم عسگری

نگارش

مونس سیاح

نیمسال دوم ۷۷-۱۳۷۶

۳۰۹ / ۱۰ / ۸۲

وزارت اطلاعات آذربایجان
مستند آرک

بسمه تعالی

برگ ارزیابی رساله دکتری یا پایان نامه کارشناسی ارشد

نام و نام خانوادگی: مونس سیاح رشته تحصیلی: علوم قرآن و حدیث

عنوان رساله: شخصیت سیاسی پیامبر اسلام (ص) در قرآن و حدیث

این پایان نامه قابل طرح در جلسه هیئت محترم داوران مرکب از:

محل امضاء	۱- استاد راهنما
محل امضاء	۲- استاد مشاور
محل امضاء	۳- استاد مدعو

بوده و در تاریخ مطرح و طبق صورتجلسه جداگانه
با درجه به تصویب رسید.

تقدیم به

برترین انسان برگزیده الهی
پیامبر رحمت

رسول خدا، محمد مصطفی صلوات الله علیه و علی آله الطیبین الطاهرین
که در اوصاف ملکوتی اش گفته اند: هدیه ها را می پذیرد هر چند ناچیز و اندک باشند.

به امید آنکه،

مرانیز در زمره پیروان مشتاقش بپذیرد و در پیمودن طریق بندگی رب العالمین دستگیری
فرماید.

با تشکر و قدردانی از

استاد بزرگوار آیت‌الله علامه عسگری که قدم گذاشتن در راه کسب معرفت را
مدیون تلاشهای خالصانه و راهنماییهای پدرانۀ ایشان هستم.

و با تشکر از

اساتید گرانقدر آقایان دکتر معارف و دکتر عسگری که زحمت راهنمایی و مشاوره این
پایان نامه را تقبل نموده و اینجانب را از راهنماییهای خود در تهیه و تدوین این تحقیق
بهره‌مند فرمودند.

و سپاس و قدردانی از پدر و مادر مهربانم که در سراسر زندگی به پشتوانه زحمات و
محبتهای آنان گام برداشته‌ام.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه:.....
	فصل ۱: مسائل سیاسی - اجتماعی در قرآن و سیره انبیاء
۷	الف) ضرورت طرح مباحث سیاسی - اجتماعی در قرآن و تعلیمات انبیاء.....
۸	سرشت مدنی و اجتماعی انسان:.....
۱۰	ضرورت مسئولیت و تکافل اجتماعی در زندگی انسان.....
۱۳	ب) ملازمت تحقق اهداف اصولی انبیاء با تعلیمات سیاسی.....
۱۵	ج) اصول مشترک سیاسی - اجتماعی انبیاء.....
۱۵	تأکید بر اینکه حق حاکمیت و قانونگذاری مختص خداوند است.....
۱۶	برپا داشتن حق و عدل.....
۱۸	تصدیق ماسبق.....
۱۹	سازش ناپذیری و استقامت.....
۲۰	حرکت از میان مردم بسوی مردم.....
۲۱	هجرت.....
۲۲	مبارزه با خرافات و اعتقادات جاهلی.....
۲۲	دعوت به احسان و نیکی و خدمت به دیگران.....
۲۳	حمایت از ضعفا و درگیری با ملأ و مترف.....
۲۴	تعیین وصی بعد از خود.....
	فصل ۲: رفتارهای سیاسی - اجتماعی پیامبر اکرم (ص) در مکه
۲۷	کاملترین الگوی سیاسی - اجتماعی انبیاء - پیامبر خاتم (ص).....
۲۷	تصویری از جهان در عصر بعثت.....
۲۸	وضع دو ابرقدرت روم و ایران قبل و بعد از بعثت:.....
۲۹	وضعیت جزیره العرب قبل از اسلام.....

۲۹	وضعیت دینی و فرهنگی
۳۳	وضع اقتصادی و مصادر ثروت در جزیره العرب:
۳۴	وضعیت سیاسی - اجتماعی
۳۴	ساخت سیاسی قبیله
۳۶	اهمیت و اعتبار قول و قرارداد در نظام اجتماعی عرب قبل از اسلام
۳۷	مکه - ام القرای بلاد آن روز
۳۹	پیامبر قبل از بعثت
۴۱	بعثت و آغاز رسالت
۴۲	سیاست تبلیغی
۴۵	هجرت به حبشه
۴۹	محاصره اقتصادی
۵۰	سفر به طائف
۵۰	پیمانهای عقبه

فصل ۳: مقدمات تکوین حکومت اسلامی

۵۴	هجرت پیامبر
۵۸	ساختار سیاسی - اجتماعی یثرب قبل از هجرت پیامبر
۶۰	وضعیت اقتصادی
۶۰	تأثیر یهود
۶۱	بشارتهای تورات
۶۲	تغییر ساختار سیاسی - اجتماعی در یثرب
۶۳	اقدامات پیامبر در مدینه
۶۴	الف - تأسیس مسجد
۶۵	ب - مؤاخات بین مسلمین
۶۶	ج - پیمان نامه مدینه

۶۸	زمان انعقاد پیمان نامه
۶۸	متن پیمان نامه
۷۳	ویژگیهای پیمان نامه مدینه
۷۳	تحلیلی از پیمان نامه و اصول آن

فصل ۴: اداره حکومت اسلامی

۷۸	نظام اداری
۷۹	نامه های پیامبر
۸۴	سبک نامه های پیامبر
۸۵	سرشماری مسلمین
۸۶	اعزام سفرا
۹۱	نظام اطلاعاتی
۹۴	نظام مدیریتی
۹۴	رابطه عبودیت با خدا
۹۵	رحمت و محبت در اداره امور
۹۶	شرح صدر - پایداری و مقاومت
۹۷	اصل رعایت اهلیت
۹۸	اصل تبعیت و اطاعت
۱۰۰	اصل تفویض اختیار و مسئولیت
۱۰۲	انضباط و جدیت در امور
۱۰۳	پایبندی به عهد و پیمان - وفای به عهد
۱۰۵	مشورت
۱۰۸	نظام اقتصادی:

فصل ۵: تضمین تداوم حکومت اسلامی و برخورد با مخالفان

- ۱۱۲..... شیوه برخورد با مخالفین.....
- ۱۱۳..... الف) برخورد با مشرکین.....
- ۱۱۶..... صلح حدیبیه.....
- ۱۱۹..... فتح مکه.....
- ۱۲۱..... ب) برخورد با یهود.....
- ۱۲۱..... وضعیت یهود در مدینه.....
- ۱۲۲..... برخورد اعتقادی.....
- ۱۲۶..... رفتار رسول خدا(ص) با یهود.....
- ۱۲۸..... درگیریهای نظامی.....
- ۱۲۸..... بنی قینقاع.....
- ۱۲۹..... بنی نضیر.....
- ۱۳۱..... بنی قریظه.....
- ۱۳۴..... ج) برخورد با مسیحیان.....
- ۱۳۴..... دین نصرانی و مسیحیت در عربستان.....
- ۱۳۴..... دیدگاه قرآن درباره آیین نصاری.....
- ۱۳۶..... برخورد اعتقادی با مسیحیان.....
- ۱۳۷..... مباحله.....
- ۱۴۳..... د) برخورد با منافقین.....
- ۱۴۶..... ترک سپاه در جنگ احد.....
- ۱۴۶..... غزوه بنی مصطلق.....
- ۱۴۹..... نقشه ترور پیامبر(ص).....
- ۱۵۰..... نقشه کودتا.....
- ۱۵۱..... مسجد ضرار.....

فصل ۶: تعیین وصی مهمترین اقدام سیاسی - الهی رسول اکرم (ص)

- ۱۵۴..... موارد متعدد تعیین وصی از آغاز بعثت تا رحلت
- ۱۵۷..... اهتمام پیامبر به تعیین جانشین در زمان حیات
- ۱۵۹..... حادثه غدیر - اعلام نهایی وصی و جانشین
- ۱۶۱..... فهرست منابع

«لقد كان لكم في رسول الله اسوة حسنة لمن كان يرجو الله واليوم الآخر وذكر الله كثيراً»^(۱)

«لقد جاءكم رسول من انفسكم عزيز عليه ما عنتم حريص عليكم بالمؤمنين رؤف رحيم»^(۲)

نظام و مجموعه قوانینی که رب العالمین برای هدایت بشریت تشریح کرده است اسلام نام دارد. دین اسلام، به عنوان شریعت جاودان پیامبر خاتم (ص) در دو بخش اساسی به انسانها عرضه شده است: کلیات رؤس مسایل و ریشه‌های احکام و برنامه‌ها در قرآن کریم، که هم الفاظ و عبارات و هم جمیع معانی و مفاهیم آن از جانب خداوند و وحی الهی است. و توضیح و شرح و تفصیلات مربوط به آنها در سنت و سیره رسول مکرم اسلام (ص) ارائه گردیده است.

خدای متعال در کتاب آسمانیش فرمانبرداری از رسول را با اطاعت از خویش همراه و قرین آورده

است و می‌فرماید: «یا ایها الذین آمنوا اطیعوا الله و اطیعوا الرسول...»^(۳)

و همچنین نافرمانی از پیامبر را هم تراز با نافرمانی خود دانسته چنانکه فرموده است:

«و من یعص الله و رسوله فان له نار جهنم»^(۴)

بنابراین گفتار و کردار رسول خدا (ص) حجت بر خلق و بخشی از برنامه هدایت الهی به شمار

می‌رود و در سایه اقتدا به این پیشواست که قید مسلمانی شکل می‌گیرد.

به این ترتیب سنت پیامبر اسلام (ص) که اعم از قول و فعل و تقریرات ایشان در سراسر دوران

نبوت می‌باشد. برای همه مسلمانان در کنار قرآن مصدر اصلی شریعت اسلام بوده و عمل به آن الزامی

است چنانکه شاطبی در کتاب الموافقات چنین بیان می‌کند که :

(۱) احزاب - آیه ۲۱ (۲) توبه - آیه ۱۲۸

(۳) آیه ۵۹ نساء، ۹۲ مائده، ۲۰ و ۴۶ انفال، ۵۴ نور، ۳۲ محمد، ۱۳ مجادله به همین مضمون می‌باشند.

(۴) ۲۲ جن، ۴۲ نساء، ۵۹ هود، ۱۰ حاقه، ۲۱۶ شعراء، ۲۱ نوح، ۳۶ احزاب، ۱۴ نساء، ۹۸ و ۱۰۰ مجادله به همین

مضمون می‌باشند.

ان السنه تطاع لانها بيان القرآن فطاعه الله عمل بكتابه و طاعة الرسول العمل بما بين به كتاب الله تعالى قولاً او عملاً او حكماً... ان السنه توضح المجمل و تقيد المطلق و تخصص العموم ... و ان السنه بمنزلة التفسير و الشرح لمعاني احكام الكتاب و دل على ذلك قوله تعالى: "وانزلنا اليك الذكر لتبين للناس ما نزل اليهم" (۱)

به عنوان نمونه روشن اين تبیین می توان به رکعات نماز و کیفیت اذکار و شروط در این حکم اساسی اشاره نمود که همه از تعلیمات رسول خدا(ص) است حال آنکه در قرآن به عباراتی کلی چون "اقم الصلوه..." اکتفا شده است.

با این توجه، ضرورت مطالعه و شناخت سنت رسول خدا(ص) و شخصیت الهی ایشان به عنوان الگوی عملی دینداری که ابعاد مختلف اسلام در لحظه لحظه حیات او تجسم یافته است، روشن می گردد.

از جمله این ابعاد، رفتارها و عملکرد سیاسی - اجتماعی پیامبر(ص) می باشد که در طول بیست و سه سال به تحول جامعه جاهلی به یک حکومت اسلامی منجر گردیده و در واقع اجرای قوانین اسلام را در سطح اجتماع متحقق ساخته است، اگر امروز بعد از ۱۴۰۰ سال به تحلیل ابعاد سیاسی و اجتماعی شخصیت رسول خدا(ص) می پردازیم در جستجوی روشهای یک انسان سیاستمدار (هر چند موفق و منحصر به فرد) در لابلای صفحات تاریخ نیستیم بلکه معتقدیم مجموعه این رفتارها در تداوم جریان هدایت انسانها از طریق رب العالمین و در متن آموزشهای الهی به منصف ظهور رسیده است و ما بایستی برای مشکلات امروز خود به مطالعه سیاستهای پیام آور وحی آسمانی پرداخته و بدان تمسک جویم. در واقع سراسر سنت و سیره رسول خدا(ص)، تلاش برای ابلاغ رسالت الهی و ارائه اسلام در

(۱) اضواء علی سنه المحمدیه، ابوریه، مؤسسه انصاریان

چهار وجود (وجود اسمی، وجود مفهومی، وجود شخصیت اسلامی و جامعه اسلامی)^(۱) بوده است. لذا با توجه به این هدف اساسی، جوانب مختلف شخصیت و عملکرد ایشان قابل تفکیک نیست چراکه همه در یک راستا و برای ارائه و دفاع از تداوم و بقای دین الهی بوده‌اند. در این نوشتار ما هرگز مدعی نیستیم که شخصیت سیاسی رسول خدا(ص) بطور کاملاً جداگانه بررسی و ارائه شده باشد بلکه سعی داشته‌ایم تا آن بخش از رفتارها را که در تحقق وجود چهارم یعنی تشکیل جامعه اسلامی و حفظ و تداوم آن نقش داشته است را تا حدی پررنگ تر به تصویر کشیده و ارائه نماییم. و با عنایت الهی در این راه از زلال هدایت "رحمة للعالمین" بهره‌مند شویم.

والسلام

(۱) علامه عسکری در کتاب نقش ائمه در احیاء دین در این مورد چنین نوشته‌اند: با تحلیل دقیق از اسلام می‌توان آن را به چهار وجود تقسیم نمود که در جامعه انسانی به این چهار نوع می‌تواند حضور یابد. وجود اسمی که مجموعه الفاظ با بار معنایی خاصی است و در استخدام شریعت در آمده، وجود مفهومی که اصطلاحات دینی را همراه مفاهیم حقیقی آنها تبلیغ می‌کند. وجود عملی یا شخصیت اسلامی که در آن مجموعه رفتارهای دینی در عملکرد یک فرد تجسم پیدا می‌کند و وجود جامعه اسلامی که احکام اجتماعی اسلام در آن به اجرا گذاشته می‌شود و به عنوان کامل‌ترین تجلی اجتماعی اسلام به شمار می‌رود. (نقش ائمه در احیاء دین - ج ۱ - علامه سید مرتضی عسکری - مجمع علمی اسلامی)

منابع تحقیق:

بررسی و تحلیل موضوعات تاریخی بی شک مستلزم رجوع به منابع نقلی تاریخ و حدیث و سیره می باشد، طبعاً منابع نقلی مورد رجوع هر چه متقدم تر باشند به واقعیت ها نزدیکتر و از قابلیت اعتماد بیشتری برای مباحث علمی برخوردارند. در موضوع خاص این پایان نامه علاوه بر قرآن کریم و تفاسیر معتبر آن که مورد رجوع ما بخصوص در آیات مرتبط با عملکردهای سیاسی رسول اکرم (ص) بوده است، برای دستیابی به شأن نزولها و شرح وقایع که خود بستر بروز شخصیت سیاسی و دستمایه تحلیلها را تشکیل می داد ناگزیر از رجوع به کتب سیره پیامبر و تاریخ گردیدیم و از آنجا که محور تحقیق بر شخصیت پیامبر اسلام (ص) قرار داشت، اخبار مطمئن نقل شده در این کتابها را بررسی نمودیم و به این ترتیب لفظ «حدیث» در عنوان پایان نامه از معنای خاص خود در علم الحدیث (قول یا فعل یا تقریر معصوم (ع)) فراتر رفته و جهت جامعیت یافتن مطلب بر محدوده عملکرد سیاسی - اجتماعی پیامبر خدا (ص) به معنای عام تر و مترادف با اخبار مطمئن تاریخی اخذ شده است.

از آنجا که بطور کلی نگارش تاریخ و سیره و حتی حدیث^(۱) به دلیل سیاست منع نشر و کتابت احادیث از قرن دوم هجری آغاز شده است. پیگیری سلسله منابع ما را به کتب معدودی از متقدمین رهنمون می گردد که همه مورخین و سیره نویسان متأخر و حتی کتب حدیث در ابواب سیره و تفاسیر شیعه و سنی همچنین کتابهای تاریخ تحلیلی و سیاسی که امروزه نوشته شده اند از آنها استفاده نموده اند. نوشته های اولیه پیشگامان سیره نویسی مانند عروه بن زبیر (۹۲ هـ ق)، عاصم بن قتاده (۱۲۰ هـ ق)، محمد بن شهاب (۱۲۴ هـ ق) ابی بکر بن خرم (۱۳۵ هـ ق) و موسی بن عقبه (۱۴۱ هـ ق) به کلی از بین رفته است و تنها کار محمد بن اسحاق (۱۵۲ هـ ق) که سیره را برای منصور خلیفه دوم عباسی نوشته بود حفظ شده است. مجموعه مغازی نوشته محمد بن عمر واقدی (۲۰۷ هـ ق) نیز در دست است.

(۱) به جز مکتوبات حدیثی شیعه، بخصوص نزد اهل سنت

فصل ۱

مسائل سیاسی اجتماعی در قرآن و سیره انبیاء